

URG‘OCHI HAYVONLARNING BIR KUNDA URUG‘LANTIRISH MARTASI.

Mahmudov Farhod Baxodir o‘g‘li

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalari universteti Veterinariya meditsinasi ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

[*farxodmaxmudov@gmail.com*](mailto:farxodmaxmudov@gmail.com)

[*https://orcid.org/0009-0008-5723-4656*](https://orcid.org/0009-0008-5723-4656)

Telefon raqam: +998 93 215 53 06

Saidov Dilshodbek Asadullo o‘g‘li

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalari universteti Agronomiya ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

[*dilshodsaidov748@gmail.com*](mailto:dilshodsaidov748@gmail.com)

[*https://orcid.org/0009-0005-7401-7811*](https://orcid.org/0009-0005-7401-7811)

Telefon raqam: +998 93 313 33 57

Ergashov Ahmadjon Alisherovich

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalari universteti Meva-sabzavotchilik va uzumchilik ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

[*ergashovahmadjon3@gmail.com*](mailto:ergashovahmadjon3@gmail.com)

[*https://orcid.org/0009-0008-8757-9663*](https://orcid.org/0009-0008-8757-9663)

Telefon raqami: +998 50 057 33 06

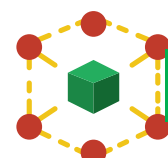
Qurbonov Ma'ruf Abduxalil o‘g‘li

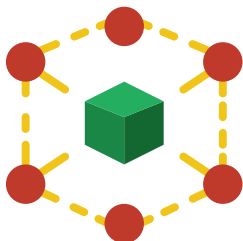
Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalari universteti Veterinariya meditsinasi ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

[*marufq984@gmail.com*](mailto:marufq984@gmail.com)

[*https://orcid.org/0009-0000-5597-5129*](https://orcid.org/0009-0000-5597-5129)

Telefon raqami: +998 94 855 83 01

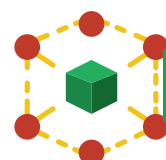
Annotatsiya: Ushbu materialda qishloq xo'jalik hayvonlarida, xususan sigirlar, qo'ylar, cho'chqalar va biyalarda jinsiy sikl bosqichlari, jinsiy moyillikni aniqlash usullari hamda sun'iy urug'lantirishni to'g'ri tashkil etishning ilmiy-amaliy asoslari yoritilgan. Matnda urug'lantirish vaqtini to'g'ri belgilashning otalanish samaradorligiga ta'siri, ovulyatsiya bilan urug'lantirish orasidagi optimal vaqt oralig'i, shuningdek, sperma yashovchanligi va urg'ochi hayvon jinsiy yo'llaridagi fiziologik o'zgarishlar batafsil bayon etilgan. Shuningdek, turli hayvon turlarida (sigir, qo'y, cho'chqa, biya) sun'iy urug'lantirishning o'ziga xos usullari, interval muddatlari va takroriy urug'lantirishning samaradorlikka ta'siri ilmiy asosda tahlil qilingan. Matnda vazektomiya qilingan sinovchi erkak hayvonlardan foydalanish, jinsiy funksiyalarni stimullash hamda nasl olish ko'rsatkichlarini oshirish bo'yicha tavsiyalar ham keltirilgan.

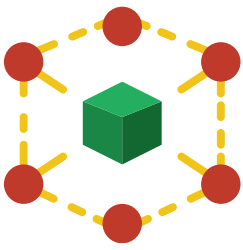
Kalit so'zlar: Sun'iy urug'lantirish, jinsiy moyillik, ovulyatsiya, sigirlar, qo'ylar, cho'chqalar, biyalar, vazektomiya, sperma yashovchanligi, otalanish, follikula, jinsiy sikl, sinovchi buqa, reproduktiv fiziologiya, urug'lantirish samaradorligi.

Sigirlarning kuyikishi jinsiy moyillik bosqichida aniqlanganda ularni shu vaqtning o'zida urug'lantirish lozim bo'ladi. Urug'lantirishni 10 - 12 soatdan ko'p muddatga kechiktirish mumkin emas. Chunki bu paytda jinsiy moyillik odatda tugaydi, bachadon bo'yinchasi sfenktori yopiladi, bachadonning qisqarishlari kamayadi, shilimshiq suyuqlik quyuqlashadi, elastikligi kamayadi va unda ko'plab leykositlar paydo bo'ladi. Spermatozoidlarning urg'ochi hayvonlar jinsiy yo'llarida harakatlanishi va yashovchanligi yomonlashadi. Bularning barchasi otalanish darajasining pasayishiga sabab bo'ladi.

Sun'iy urug'lantirishda eng asosiysi urug'lantirish martasi emas, balki birinchi marta urug'lantirish vaqtini to'g'ri belgilash, urg'ochi hayvonning urug'lantirishga tayyorligini belgilovchi asab tizimining holati, shuningdek, butun organizmning tayorligi hisoblanadi. Sigirlarda jinsiy moyillik sinovchi buqalar yordamida aniqlanganda sun'iy urug'lantirishning samaradorligi 10 - 12 soatlik interval bilan bir kunda ikki marta urug'lantirishda nisbatan ancha yuqori bo'ladi. Lekin bu ikkinchi marta urug'lantirishdan voz kechishga asos bo'lmaydi. Sigirlarda jinsiy moyillik vazektomiya qilingan buqalar yordamida aniqlanganda jinsiy aloqa sababli jinsiy moyillik muddati qisqaradi va ovulyatsiya nisbatan tezroq sodir bo'ladi. Shuning uchun jinsiy moyillik aniqlangan zahoti bir marta urug'lantirish yetarli bo'ladi. Chunki ikkinchi marta urug'lantirish jinsiy moyillik tugagan paytga to'g'ri keladi.

Sigirlarda jinsiy moyillik jinsiy aloqa qila olmaydigan (jinsiy a'zosi yoniga chiqadigan qilinib operatsiya qilingan yoki boshqa) sinovchi buqalar yordamida aniqlanganda jinsiy moyillik nisbatan uzoqroq davom etadi. Shuning uchun jinsiy moyillik aniqlanganda urug'lantirilgan sigirlar 10 - 12 soatdan keyin ikkinchi marta urug'lantirishi lozim. Bu otalanish foizining yuqori bo'lishini

ta'minlashi bilan katta amaliy ahamiyatga ega.

Qo'ylarda jinsiy moyillik vazektomiya qilingan qo'chqorlar yordamida aniqlanganda jinsiy aloqa kuzatilganligi uchun ularni 4 - 5 soatdan keyin bir marta sun'iy urug'lantirish yetarli bo'ladi. Qo'ylarda jinsiy moyillik fartuk bog'langan sinovchi qo'chqorlar yordamida aniqlanganda, ya'ni jinsiy aloqa kuzatilmaganda ular ikki marta: birinchi marta jinsiy moyillik aniqlanganda va ikkinchi marta - 12 soatdan so'ng urug'lantiriladi. Qo'ylarni ikki marotaba urug'lantirish egiz qo'zilar tug'ilishini ta'minlaydi. Chunki ko'pchilik zotlarga mansub qo'ylarda jinsiy siklning jinsiy qo'zg'alish bosqichida bir vaqtda 2 -3 ta follikulalarning yetilishi kuzatiladi.

Qo'ylarni sun'iy urug'lantirish uchun saqlanib turgan spermadan foydalanilganda urug'lantirish 8 - 10 soatlik interval bilan ikki marta amalga oshiriladi.

Sun'iy urug'lantirish mavsumi boshlanishiga 1 oy qolgandan boshlab, har 100 bosh qo'yga 1 bosh vazekomiya qilingan qo'chqor qo'shish bilan qo'ylarda jinsiy funksiyalarni stimullash va shu yo'l bilan urug'lantirishlar sonini kamaytirish mumkin.

Qo'ylarda sun'iy urug'lantirish mavsumi odatda 35 kun, yaylovlar hosildorligi past bo'lgan yillarda 25 - 30 kun davom etadi. Sun'iy urug'lantirish mavsumi tugagandan keyin urug'lanmay qolgan qo'ylarni urug'lantirish uchun suruvga qo'chqorlar qo'yib yuboriladi. Qo'chqorlar ikki kunda bir marta kunduzi suruvga qo'yib yuborilib, kechasi ajratib qo'yiladi.

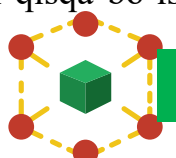
Cho'chqalarni jinsiy siklning jinsiy qo'zg'alish bosqichida sun'iy urug'lantirish martasi xo'jaliklarda turlicha hal etiladi. Jinsiy moyillik ertalab aniqlangan cho'chqalar birinchi marta kechqurun, jinsiy moyillik kechqurun aniqlanganda ertasiga ertalab urug'lantiradi. Ikkinchi marta 10 - 12 soatdan keyin urug'lantiriladi. Cho'chqalarda jinsiy moyillik bir marta aniqlanganda shu vaqtning o'zida, ikkinchi marta 24 soatdan keyin urug'lantiriladi.

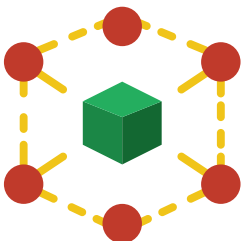
A.V. Kvasniskiy cho'chqalarda jinsiy moyillikni bir kunda 3 marta aniqlab, 1 marta urug'lantirishni taklif etadi. Bunda asosiy ona cho'chqalarni 1 soatdan keyin, podani qayta to'ldirish uchun ajratilgan cho'chqalarni 30 soatdan keyin urug'lantirish tavsiya etiladi.

Qisqa muddatlarda otalanish darajasini yuqori bo'lishini ta'minlash uchun podani to'ldirish uchun mo'ljallangan cho'chqalar guruhiga ularning 5 - 6 oyligidan boshlab, emizikli cho'chqalarga tuqqandan keyingi 3 - 4 kunlaridan boshlab vazektomiya qilingan erkak cho'chqalar qo'shib, ularda jinsiy funksiyalar stimullanib boriladi.

Biyalar birinchi marta jinsiy moyillikning ikkinchi kuni (kechqurun) va keyingi kunlari tinchlanish bosqichi kuzatilgunga qadar har 48 soatda bir marta sun'iy urug'lantiriladi, jinsiy moyillik juda kuchli namoyon bo'lganda har 24 - 36 soatda bir marta (lekin 3 martadan ko'p emas) urug'lantiriladi.

Biyalarda tuxumdonlarning holatini to'g'ri ichak orqali aniqlashdan keyin urug'lantirish spermadan samarali foydalanish, urug'lantirishlar sonini kamaytirish va otalanish foizini oshirish imkonini beradi. Urug'lantirish bilan follikulaning yorilishi orasidagi vaqt qanchalik qisqa bo'lsa

otalanish ehtimoli ham shunchalik yuqori bo‘ladi.

Ayrim mutaxassislar bu qoidani sigirlarga ham ta‘lluqli deb noto‘g‘ri xulosa qilishadi. Chunki sigirlarda ovulyatsiya jinsiy moyillikning oxirida emas, balki jinsiy moyillik tugagandan 10 - 15 soat o‘tgach kuzatiladi. Shuning uchun sigirlarni bu vaqtda (ovulyatsiyadan uzoq muddatda) urug‘lantirish bepustlikga sabab bo‘lishi mumkin.

X.I. Jivotkov follikulalarning holatini to‘g‘ri ichak orqali aniqlash usulidan foydalanib ona biyalarni 3 martagacha urug‘lantirish bilan 89 - 93% otalantirishga erishgan.

Urug‘lantirish davrida ona hayvonlarni oziqlantirish, parvarishlash va sog‘ish rejimiga rioya yetish jinsiy funksiyalarning me‘yorida kechishini ta‘minlaydi.

Urug‘lantirishning samaradorligini aniqlab borish uchun sigirlarda urug‘lantirishdan keyingi 10- kundan 30- kunigacha, qo‘ylarda - 12- kundan 30 - kungacha, cho‘chqalarda - 15- kundan 30- kunigacha, biyalarda 25 - 30 kun davomida har 1 - 2 kunda bir marta sinovchi erkak hayvonlar yordamida jinsiy moyillik aniqlanib boriladi. Bepust (urug‘lantirishdan keyin otalanmagan) urug‘ochi hayvonlarda urug‘lantirishdan keyingi 15 - 25 kunlari yana jinsiy moyillik kuzatiladi va bunday hayvonlar qayta urug‘lantirilishi lozim.

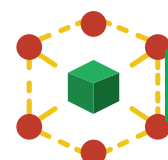
Xulosa:

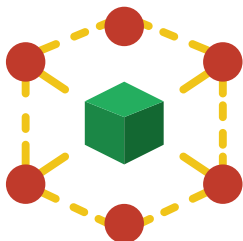
Sun‘iy urug‘lantirishning samaradorligi asosan urug‘lantirish vaqtini to‘g‘ri belgilashga bog‘liq bo‘lib, jinsiy moyillik bosqichining fiziologik xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Urug‘lantirishni kechiktirish yoki noto‘g‘ri vaqtda amalga oshirish spermatozoidlarning faolligi pasayishi va otalanish foizining kamayishiga olib keladi. Turli hayvon turlarida urug‘lantirish intervali va takroriy urug‘lantirish soni farqlanadi: sigirlarda 10–12 soat, qo‘ylarda 4–12 soat, cho‘chqalarda 10–24 soat, biyalarda esa 24–48 soat oralig‘ida urug‘lantirish eng samarali hisoblanadi. Shuningdek, sinovchi erkak hayvonlardan foydalanish jinsiy siklni stimullash va nasl olish ko‘rsatkichlarini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, sun‘iy urug‘lantirishni ilmiy asosda tashkil etish chorvachilikda yuqori mahsuldorlik va genetik sifatni yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ivanov I.I. – “Qishloq xo‘jalik hayvonlari reproduktiv fiziologiyasi”, Moskva.
2. Serebrovskiy A.S. – “Zootexniyada sun‘iy urug‘lantirish asoslari”, Moskva.
3. Vasiliev V.A. – “Veterinariya akusherligi va ginekologiyasi”, Toshkent.
4. Karimov A.K. – “Chorvachilikda reproduktiv texnologiyalar”, Toshkent.
5. Qodirov Sh.Q. – “Veterinariya fiziologiyasi”, Toshkent.

6. Xolmatov B.B. – “Sigirlar va qo‘ylarda sun‘iy urug‘lantirish texnologiyasi”, Toshkent.
7. Rahimov O.R. – “Zotdor chorva parvarishi va ko‘paytirish”, Samarqand.
8. Norov M.N. – “Veterinariya reproduktologiyasi asoslari”, Toshkent.

